

KS. MARIAN RUSECKI
KS. JACENTY MASTEJ

UZASADNIANIE W TEOLOGII FUNDAMENTALNEJ

Chrześcijaństwo od początku swego istnienia ukazuje się światu jako religia objawiona i zbawcza. Tym samym wyznawcy Chrystusa troszczą się o wykazanie wiarygodności wyznawanej przez siebie religii. W uzasadnianiu wysuwanych roszczeń odwołują się do Boskiej genezy chrześcijaństwa i nadprzyrodzonego charakteru jego misji. Już dzieła apologetów wczesnochrześcijańskich świadczą o tym, że w pierwszych wiekach zabiegano o to, aby wiara w Jezusa Chrystusa Wcielonego Syna Bożego, Objawiciela Boga i Zbawiciela człowieka była wieloaspektowo uzasadniona. Z czasem uzasadnianie wiarygodności chrześcijaństwa przybrało postać naukowej refleksji. Dyscypliną teologiczną, która *ex professo* zajmuje się uzasadnianiem wiarygodności chrześcijaństwa, jest teologia fundamentalna. Aby dać rzetelne uzasadnienie wierze, wypracowuje ona argumenty za wiarygodnością chrześcijaństwa. Jan Paweł II w Liście do uczestników II Międzynarodowego Kongresu Teologii Fundamentalnej w Lublinie w 2001 r. nazywa teologię fundamentalną strażniczką tożsamości chrześcijaństwa, gdyż określa ona podstawy wiary, wykazując wiarygodność Objawienia Bożego, które zrealizowało się w Jezusie Chrystusie i trwa w Kościele. Czyni przez to starania, aby wiara chrześcijańska była przeżywana w sposób rozumny, godny osoby ludzkiej¹.

Ks. prof. dr hab. MARIAN RUSECKI – kierownik Katedry Chrystologii Fundamentalnej w Instytucie Teologii Fundamentalnej KUL; adres do korespondencji – e-mail: mru-secki@kul.pl

Ks. dr hab. JACENTY MASTEJ – adiunkt Katedry Chrystologii Fundamentalnej w Instytucie Teologii Fundamentalnej KUL; adres do korespondencji – e-mail: jmastej@kul.pl

¹ J a n P a w e ł II. *List do uczestników II Międzynarodowego Kongresu Teologii Fundamentalnej*. W: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Led-

Współczesna teologia fundamentalna nie tylko rozwija i ubogaca tradycyjne uzasadnienie wiarygodności chrześcijaństwa, ale także opracowuje nowe sposoby jego uwiarygodnienia². Chcąc przybliżyć człowiekowi Objawienie dokonane w Chrystusie i ukazać je jako godne wiary, zwraca uwagę na społeczno-kulturowy kontekst życia człowieka³. Jest to zadanie ważne, gdyż nierzadko się zdarza, że człowiek współczesny, choć słyszał o Jezusie Chrystusie, to nie zdaje sobie sprawy z Bożej miłości w Nim objawionej oraz jej zbawczych skutków⁴. Sytuacja ta stanowi wyzwanie dla naszej dyscypliny, która pragnie – w świetle Bożego Objawienia i racji rozumowych – mówić w sposób zrozumiały o Bogu, Jezusie Chrystusie, Kościele oraz człowieku. Aby orędzie wiary było przekonujące i wiarygodne, z jednej strony musi być głęboko zakorzenione w Objawieniu, z drugiej zaś powinno uwzględniać konkretne odniesienia antropologiczno-egzystencjalne dzisiejszej rzeczywistości⁵. W tym świetle jasne staje się, dlaczego w teologicznej metodologii teologię fundamentalną widzi się jako dyscyplinę przejścia od poznania naturalnego do teologicznego⁶.

Celem niniejszego wykładu jest prezentacja uzasadniania w teologii fundamentalnej. Podjęta problematyka domaga się omówienia następujących zagadnień: 1. Uzasadnianie wiarygodności chrześcijaństwa celem teologii fundamentalnej; 2. Stanowiska negujące potrzebę uzasadniania wiarygodności

woń, J. Mastej. Lublin–Kraków 2002 (dalej LTF) s. 11.

² Specyfiką myślenia naukowego jest uzasadnianie (coraz rzadziej mówi się o udowadnianiu jakichś tez). W teologii fundamentalnej sytuacja jest bardziej złożona niż w naukach przyrodniczych i filozofii, gdyż chce się uzasadnić wkroczenie Boga w Jezusie Chrystusie w historię. Mamy zatem do czynienia z rzeczywistością nadprzyrodzoną i historyczną zarazem (M. R u s e c k i. *Kryteria historyczności cudów Jezusa*. RT 55:2007 z. 6 s. 317).

³ KDK 4; H. W a l d e n f e l s. *O Bogu, Jezusie Chrystusie i Kościele – dzisiaj*. *Teologia fundamentalna w kontekście czasów obecnych*. Tł. A. Paciorek. Katowice 1993 s. 83-84.

⁴ A. A. N a p i ó r k o w s k i. *Jezus Chrystus objawiony i objawiający*. *Chrystologia fundamentalna*. Kraków 2008 s. 5; G. C h a n t r a i n e. *Chrystus wczoraj i dziś*. W: *Tajemnica Trójcy Świętej* („Kolekcja Communio” t. 13). Red. L. Balter i in. Poznań 2000 s. 165; H. de L u b a c. *Medytacje o Kościele*. Tł. I. Białkowska-Cichoń. Kraków 1997 s. 166-168.

⁵ A. A. N a p i ó r k o w s k i. *Homo ecclesiasticus. Szkice z antropologii eklezjologicznej*. Kraków 2007 s. 93-105; K. K a u c h a. *Wiarygodność Kościoła w kontekście wyzwań współczesności europejskiej w świetle nauczania Jana Pawła II*. Lublin 2008 s. 101-114.

⁶ W a l d e n f e l s. *O Bogu, Jezusie Chrystusie i Kościele – dzisiaj* s. 83-84; por. J. C u d a. *Teologiczna i duszpasterska motywacja potrzeby polskiego przekładu dzieła H. Waldenfelsa „O Bogu, Jezusie Chrystusie i Kościele dzisiaj”* (Katowice 1992). „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 25-26:1992-1993 s. 394 n.

chrześcijaństwa; 3. Tradycyjne uzasadnienie Objawienia zrealizowanego w Jezusie Chrystusie; 4. Uzasadnianie we współczesnej teologii fundamentalnej.

I. UZASADNIANIE WIARYGODNOŚCI CHRZEŚCIJAŃSTWA CELEM TEOLOGII FUNDAMENTALNEJ

Celem teologii fundamentalnej jest badanie uzasadniania wiarygodności Objawienia chrześcijańskiego, przez co wykazuje się nadprzyrodzoną genezę chrześcijaństwa jako religii objawionej przez Boga oraz buduje metodologiczne podstawy dla teologii. Nadprzyrodzoną genezę chrześcijaństwa uwiarygodnia się przez fakt, że w Jezusie Chrystusie Bogu-Człowieku dokonała się pełnia Bożego Objawienia. Ujmując zaś cel omawianej dyscypliny od strony człowieka – podmiotu wiary – możemy go określić jako usprawiedliwienie podstaw wiary oraz wykazanie jej rozumnego charakteru⁷.

W tradycyjnej apologetyce podkreślano, że jej celem jest „udowodnienie” w sposób czysto racjonalny nadprzyrodzonego charakteru chrześcijaństwa. Argumenty budowane przez apologetykę były zewnętrzne w stosunku do Objawienia Bożego i poznawalne w sposób czysto naturalny. Współcześnie przyjmuje się, że przedmiot, który uwierzytelnia teologia fundamentalna, ma charakter złożony: historyczny i nadprzyrodzony. Dostrzeżenie złożoności przedmiotu spowodowało też zmiany w argumentacji teologicznofundamentalnej.

W tym miejscu trzeba wyjaśnić samo pojęcie wiarygodności. Choć we współczesnej teologii fundamentalnej istnieje wiele koncepcji wiarygodności (np. semejotyczna, martyrologiczna, personalistyczna, aksjologiczna, transcendentarna), to wszystkie one odchodzą od intelektualistycznego i woluntarystycznego rozumienia tego pojęcia, a eksponują jego osobowy charakter⁸.

⁷ S. N a g y. *Apologetyka czy teologia fundamentalna*. RTK 19:1972 z. 2 s. 122; M. R u s e c k i. *Wiarygodność chrześcijaństwa*. T. 1: *Z teorii teologii fundamentalnej*. Lublin 1994 s. 86-112; t e n ż e. *Ewolucja funkcji motywacyjnej cudu w genezie aktu wiary*. RTK 33:1986 z. 2 s. 95-97; t e n ż e. *Ewolucja argumentacji w teologii fundamentalnej*. RTK 41:1994 z. 2 s. 43; t e n ż e. *Struktura naukowa teologii fundamentalnej*. STV 22:1984 nr 1 s. 40-44; t e n ż e. *Zadania apologetyki wobec teologii*. CT 45:1975 f. 3 s. 5-17; I. S. L e d w o Ń. *Od apologetyki do teologii fundamentalnej w twórczości naukowej René Latourelle'a*. RT 41:1994 z. 2 s. 62.

⁸ R u s e c k i. *Wiarygodność chrześcijaństwa* s. 87-97; t e n ż e. *Struktura naukowa teologii fundamentalnej* s. 40-44; t e n ż e. *Wiarygodność*. LTF s. 1328-1334. H. J. Pottmeyer wyróżnia dwa sposoby uzasadniania wiarygodności chrześcijaństwa: wewnętrzny i zewnętrzny. Uzasadnienie wewnętrzne polega na pokazaniu, że chrześcijańskie orędzie odpowiada na wszystkie potrzeby człowieka. Natomiast uzasadnienie zewnętrzne zmierza do odnalezienia

Wiarygodność można więc określić jako cechę lub zbiór właściwości przynależnych wydarzeniom, osobie czy rzeczywistości, których nie można poznać bezpośrednio i w sposób oczywisty, a które pozwalają daną rzeczywistość uznać za godną wiary⁹. W ujęciu personalistycznym wiarygodność jest zespołem cech osobowych, ze względu na które możemy zawierzyć danej osobie oraz przyjąć prawdy przez nią przekazane jako w wysokim stopniu prawdziwe (chodzi o pewność moralną)¹⁰. Wiarygodności nie można pojmować statycznie, lecz trzeba ją rozumieć dynamicznie. Stąd wiarygodność chrześcijaństwa winna być permanentnie pogłębiana, ukazywana w nowy sposób; powinna uwzględniać rozwój nauk biblijnych, teologicznych, historycznych, a także brać pod uwagę zmieniający się kontekst społeczno-kulturowy świata, w którym żyje człowiek¹¹.

Uzasadnianie wiarygodności chrześcijaństwa w ramach teologii fundamentalnej polega na podawaniu serii argumentów prowadzących do wiarygodnego wniosku o nadprzyrodzonym charakterze chrześcijaństwa (bóstwie Chrystusa, Jego mesjańskim posłannictwie, boskiej genezie chrześcijaństwa). Argumentacja w teologii fundamentalnej to zespół czynności, konstruowania i przytaczania argumentów (racji, faktów, motywów, wnioskowań) w celu uzasadnienia wiarygodności nadprzyrodzonego charakteru chrześcijaństwa¹². Im więcej jest różnorodnych argumentów na wiarygodność chrześcijaństwa, tym jest

w naukach o człowieku odniesień do prawd objawionych (*Teologia fundamentalna wobec nowego wyzwania. Zewnętrzne i wewnętrzne uzasadnienie wiarygodności chrześcijaństwa*. „Analecta Cracoviensia” 21-22:1989-1990 s. 285-293). H. Seweryniak postuluje uzasadnianie wiarygodności objawienia w perspektywie antropologicznej (*Antropologia i teologia fundamentalna. Studium antropologii teologiczno-fundamentalnej Wolfharta Pannenberg*). Płock 1993 s. 182-187).

⁹ R u s e c k i. *Wiarygodność* s. 1328; K a u c h a. *Wiarygodność Kościoła w kontekście wyzwań współczesności europejskiej w świetle nauczania Jana Pawła II* s. 10.

¹⁰ R u s e c k i. *Ewolucja argumentacji w teologii fundamentalnej* s. 42; t e n ż e. *Wiarygodność* s. 1328; por. t e n ż e. *Wiarygodność chrześcijaństwa* s. 86-112; t e n ż e. *Czy Kościół w Polsce jest wiarygodny? W: Wiarygodność Kościoła wobec przemian w Polsce. Quo vadis Ecclesia Polonorum?* Red. M. Rusecki. Pelplin-Lublin 1994 s. 147; t e n ż e. *Wiarygodność Kościoła w Polsce jako rzeczywistości personalistycznej i dynamicznej*. „Studia Warmińskie” 30:1993 s. 381; T. D o l a. *Personalistyczna koncepcja teologii fundamentalnej ks. Mariana Ruseckiego*. W: *Scio Cui credidi. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Mariana Ruseckiego w 65. rocznicę urodzin*. Red. I. S. Ledwoń, K. Kaucha, Z. Krzyszowski, J. Mastej, A. Pietrzak. Lublin 2007 (dalej SCC) s. 59-62; J. M a s t e j. *Paschalna wiarygodność Objawienia chrześcijańskiego w myśli teologicznej Księdza Profesora Mariana Ruseckiego*. SCC s. 84-86.

¹¹ R u s e c k i. *Wiarygodność chrześcijaństwa* s. 98

¹² M. R u s e c k i. *Argumentacja w teologii*. LTF s. 109.

ono wszechstronnie uzasadniane, a człowiek uzyskuje wyższy stopień pewności¹³.

II. STANOWISKA NEGUJĄCE POTRZEBĘ UZASADNIANIA WIARYGODNOŚCI CHRZEŚCIJAŃSTWA

Problematyka uzasadniania wiarygodności chrześcijaństwa i leżącego u jego podstaw Objawienia Bożego, była w dziejach różnie rozumiana, czasem jednostronnie i redukcyjnie. Dokonując pewnych uogólnień należy wyróżnić trzy błędne stanowiska, które możemy umieścić pomiędzy negacją porządku nadprzyrodzonego, a więc samego Objawienia, i odrzuceniem potrzeby jakiegokolwiek uzasadniania jego wiarygodności.

1. *Skrajny racjonalizm*

Pierwsze z tych stanowisk reprezentuje wielu racjonalistów. W myśl charakterystycznych dla tego nurtu poglądów stwierdza się, że chrześcijaństwo jest religią fideistyczną, i nie ma ono racjonalnych podstaw, argumentów, przesłanek. Uważa się przy tym, że religia (chrześcijaństwo) jest formą poznania niższą od naukowej. Stanowisko to uwyraźniło się i doszło do znaczącego rozgłosu w czasach nowożytnych, w których pozytywizm, scjentyzm oraz skrajny racjonalizm negowały w ogóle porządek nadprzyrodzony. Owa teza powstała na gruncie dynamicznego rozwoju nauk przyrodniczych. W wyniku tego ustaliło się przekonanie, że jedynym prawdziwym, obiektywnym i pewnym poznaniem jest poznanie naukowe o charakterze empirycznym, które jest zawsze precyzyjne oraz możliwe do sprawdzenia. Wyprowadzono z tego wniosek natury filozoficznej, że wszystko, co nie podpada pod doświadczenie empiryczne, albo nie istnieje, albo też jest niepoznawalne. Tak głosili między innymi pozytywiści. Stanowisko to znalazło swój skrajny wyraz w scjentyzmie, liberalizmie, marksizmie, komunizmie¹⁴.

W ten sposób próbowano zakwestionować uzasadnianie w teologii. Stało się ono bezsensowne, a wręcz niemożliwe: przecież nie można uzasadniać rzeczywistości, która rzekomo nie istnieje.

¹³ M. R u s e c k i. *Argumentacja prakseologiczna w teologii fundamentalnej*. RTK 34: 1987 z. 2 s. 133.

¹⁴ A. C o m t e. *Metoda pozytywna w szesnastu rozdziałach*. Warszawa 1961 s. 303-305; Z. P o n i a t o w s k i. *Religia a nauka*. Warszawa 1963 s. 90-116.

2. *Postawa agnostyczno-sceptyczna*

Drugą postawę wobec chrześcijaństwa i jego wiarygodności można określić jako agnostyczno-sceptyczną. Wynika ona w jakimś stopniu ze specyficznego zawodu, z nadmiernego zaufania wobec nauk empirycznych, które miały rozwiązać wszystkie problemy świata i człowieka. Tak się jednak nie stało. Nadto agnostycy i sceptycy uważają, że w chrześcijaństwie, a także w innych religiach nie podaje się przekonujących racji, argumentów, dowodów, które można by przyjąć. W związku z tym opowiadanie się za którąkolwiek religią jest ryzykowne. Postawa agnostyczno-sceptyczna jest charakterystyczna dla środowisk zsekularyzowanych i zlaicyzowanych. Na swój sposób jest modna wśród niektórych naukowców, polityków, ludzi biznesu, postkomunistów i postmodernistów. Wzrost tego typu postaw wpływa też na wychowanie areligijne i klimat antyreligijny danej epoki¹⁵.

Wreszcie agnostycy wybierają taką postawę ze względu na – pozorną – wygodę. Nie obliuguje ona – przynajmniej do jakiegoś momentu – do podjęcia wysiłku zmierzającego do uzasadniania wiarygodności chrześcijaństwa. Agnostycyzm jest postawą bojaźliwą, lękającą się podejmować najważniejsze problemy. Jest on podszyty indywidualizmem i egoizmem. Dodać więc należy, że w państwach zsekularyzowanych religię chrześcijańską próbuje się sprowadzić do sfery całkowitej prywatności, pozbawić ją praw obywatelskich w życiu społecznym (tak było w krajach socjalistycznych, tzw. demokracji ludowej, tak jest dziś w wielu krajach euroatlantyckich). Głosi się w związku z tym hasła tzw. neutralności światopoglądowej państwa. Zwolenników postawy agnostyczno-sceptycznej nie interesuje problematyka wiarygodności Objawienia, a więc i sposobów jego uzasadniania.

3. *Podejście fideistyczne*

Trzecie stanowisko, jakie można wyróżnić w podejściu do kwestii uzasadniania wiarygodności Objawienia, można nazwać fideistycznym. Swoją genezę czerpie ono z wyrastających na gruncie chrześcijaństwa różnego rodzaju sekt odrzucających poznanie racjonalne, nurtów fideistycznych i tradycjonalistycznych. Obecne jest także w niektórych współczesnych ruchach religijnych i charyzmatycznych, w których pojawiają się również tendencje o charakterze fideistycznym. Zwolennicy tego stanowiska twierdzą, że wiara nie potrzebuje żadnego uzasadniania. Przedstawiciele nowożytnego fideizmu i tradycjonalizmu utrzymują nawet, że religia wchłania filozofię, wszelkie bowiem pozna-

¹⁵ M. R u s e c k i. *Agnostycyzm*. LTF s. 35-38.

nie prawd, nie tylko religijnych, ale i filozoficznych, a nawet naukowych, płynie z Objawienia Bożego¹⁶. Fideizm ogranicza zatem udział rozumu w akcie wiary, twierdząc że rozum przeszkadza w rozwoju pobożności, nadyma pychę, a wystarczająca jest sama wiara oraz modlitwa. W myśl tego fideizmu nie interesował się uzasadnianiem decyzji wiary.

Kościół urzędowo wiele razy występował przeciwko tendencjom o charakterze racjonalistycznym i agnostycznym oraz oponował wobec deprecjacji rozumu i jego roli w religii, zwłaszcza gdy chodzi o wykazywanie przezeń wiarygodności prawdy objawionej i możliwości jej pogłębionego rozumienia na drodze racjonalnej. Stanowisko *Magisterium Ecclesiae*, które w ostatnich latach zaprezentowane zostało przez Jana Pawła II w encyklice *Fides et ratio* utrzymuje, że wiara musi być racjonalna, powinna mieć swoje podstawy, racje, motywy, aby nie była ślepa, naiwna, bezkrytyczna¹⁷. Po tej linii zawsze szła apologetyka oraz teologia fundamentalna.

III. TRADYCYJNE UZASADNIENIE OBJAWIENIA ZREALIZOWANEGO W JEZUSIE CHRYSZTUSIE

Przedstawiciele tradycyjnej apologetyki zagadnienie uzasadnienia Boskiej świadomości Jezusa zasadniczo sprowadzali do trzech argumentów: z prorocत्व, z cudu oraz ze zmartwychwstania.

W pierwszym argumente odwoływano się do prorocत्व mesjańskich Starego Testamentu, które zapowiadały przyjście na świat Mesjasza i przygotowywały naród izraelski na jego przyjęcie. Są to prorocत्व dotyczące rodowodu Mesjasza, Jego życia, męki i śmierci. Wykazywano, że prorocत्व te zrealizowały się w Osobie Jezusa z Nazaretu. Prorocत्व rozumiano głównie jako przepowiednie dotyczące przyszłości i podkreślano ich literalne wypełnienie w życiu Jezusa Chrystusa, często pomijano ich kontekst historiozbawczy¹⁸.

Kolejny argument stanowiły cuda Jezusa, ukazujące w sposób niezwykle wyrazisty Jego ponadludzką moc. Po wykazaniu historyczności cudów (wszystkie cuda uważane są za zdarzenia historyczne) przeprowadzano ich krytykę od strony filozoficznej (stwierdzano, że przewyższają porządek natury),

¹⁶ J. M a j e w s k i. *Dwa tradycjonalizmy a Kościół*. „Więź” 69:1998 s. 68-83; M. R u s e c k i. *Fideizm*. LTF s. 397-399; t e n ż e. *Tradycjonalizm*. LTF s. 1271-1274.

¹⁷ J a n P a w e ł II. Encyklika *Fides et ratio*. Watykan 1998; K. K a u c h a. *Fides et ratio*. LTF s. 399-404.

¹⁸ E. K o p e ć. *Teologia fundamentalna*. Lublin 1976 s. 140-143.

teologicznej (analizowano okoliczności religijno-moralne cudu), po czym określono w sposób jednoznaczny ich pełny walor dowodowy na potwierdzenie Boskiego posłannictwa Jezusa¹⁹. Zauważyć trzeba, że w tradycyjnej apologetyce cud rozumiano jako fakt zewnętrzny wobec Objawienia. Istotę cudu sprowadzano do transcendencji fizycznej, czyli ujmowano go w relacji do praw przyrody i przyczyny sprawczej, tym samym widziano w cudzie jedynie funkcję dowodową – Bóg w cudzie potwierdza swą moc i prawdy objawione²⁰.

Trzeci argument odwoływał się do rezurekcji Jezusa Chrystusa. Zmartwychwstanie uważano za argument najważniejszy w uzasadnianiu Boskiego posłannictwa Jezusa. Na ogół wydarzenie to rozpatrywano na płaszczyźnie czysto historycznej, uważając, że stanowi ono przedmiot poznania naturalnego. W takiej perspektywie, po stwierdzeniu faktu śmierci Jezusa, na uzasadnienie rezurekcji podawano fakt pustego grobu oraz chrystofanie, samo zaś zmartwychwstanie rozumiano często jako reanimację somatyczną.

Niekiedy do tych trzech argumentów dodawano także inne, np. argument personalistyczny, w którym wskazywano na niezwykle kwalifikacje intelektualne Jezusa, dowodząc, że Jego mądrość przewyższa wiedzę ludzką i ją transcenduje; argument ze świętości i dobroci Jezusa podkreślał, że był On najdoskonalszym człowiekiem, świętym i bez grzechu²¹.

W zasadzie te argumenty – według tradycyjnej apologetyki – miały w sposób krytyczny uzasadnić mesjańskie roszczenia Jezusa, a więc wykazać, że jest On prawdziwym wysłannikiem Bożym, a Objawienie w Nim dokonane jest nadprzyrodzone i godne wiary, tym samym religia chrześcijańska ma charakter nadprzyrodzony²². Słuszność tego wniosku miał potwierdzać fakt cudownego rozprzestrzeniania się chrześcijaństwa, jego trwałość, a także liczne świadectwa męczeńskiej śmierci wyznawców Chrystusa.

Dodać jeszcze należy, że tradycyjnie – przynajmniej w apologetyce XIX i XX wieku – uważano, że wszystkie argumenty, które formułuje się dla uzasadnienia wiarygodności chrześcijaństwa, są zewnętrzne w stosunku do Objawienia. Co więcej, paradoksalnie uznawano tzw. kryteria czy argumenty, niekiedy nazywane „dowodami”, za niejako wyraźniejsze i mocniejsze od

¹⁹ Tamże s. 146-150.

²⁰ R u s e c k i. *Wiarygodność chrześcijaństwa* s. 186; t e n ż e. *Cud w chrześcijaństwie*. Lublin 1996 s. 375.

²¹ M. R u s e c k i, J. M a s t e j. *Metodologia teologii fundamentalnej. Demonstratio Christiana*. „Studia Nauk Teologicznych PAN” 2:2007 s. 100-101.

²² N a g y. *Apologetyka czy teologia fundamentalna* s. 111-130; I. S. L e d w o Ń. *Apologetyka*. LTF s. 75-85.

samego faktu Objawienia. Dlatego też tego typu podejście było niekrytyczne i jednostronne; odwoływało się bowiem wyłącznie do *ratio*, pomijając *fides*, choć – paradoksalnie – wynikało z poszukiwania uzasadnień dla wiary.

IV. UZASADNIANIE WE WSPÓŁCZESNEJ TEOLOGII FUNDAMENTALNEJ

W związku z nowym rozumieniem źródeł biblijnych i powrotem do myśli patrystycznej współczesna teologia fundamentalna dokonała przebudowy tradycyjnej argumentacji za wiarygodnością chrześcijaństwa. Podawane są też nowe argumenty.

1. Podstawowe założenia metodologiczne

Ogólnie trzeba powiedzieć, że wszystkie argumenty, *explicite* lub *implicite*, zawarte są w Objawieniu oraz odwołują się do racji rozumowych. Odpowiada to naturze samego Objawienia chrześcijańskiego, które ma wymiar historyczny, zdarzeniowy oraz zawiera nadprzyrodzone, pochodzące od Boga treści²³. W Osobie Jezusa Chrystusa – Boga-Człowieka łączy się to, co historyczne, widzialne, ludzkie, z tym, co transcendentne, niewidzialne, Boskie. Jezus jest prawdziwym Człowiekiem oraz prawdziwym Bogiem. W Jego Osobie rzeczywistość Boska jest zespolona z ludzką; przez Jego ludzką naturę Bóg manifestuje się w historii.

W Bożych znakach trzeba widzieć zarówno element dostrzegalny, jak również nadaną mu przez Boga nadprzyrodzoną treść. Jeśli taka jest struktura Objawienia, to i struktura argumentów, które formułujemy dla uzasadnienia jego wiarygodności, musi być adekwatna do uzasadnianej rzeczywistości. Argumenty łączą w sobie to, co nadprzyrodzone, z tym, co naturalne²⁴. Wynika z tego, że ukazywanie wiarygodności chrześcijaństwa powinno się dokonywać równolegle na dwóch płaszczyznach: naturalnej, na której główną rolę odgrywa rozum, oraz nadprzyrodzonej, na której poznanie dokonuje się dzięki wierze. Poznanie naturalne naprowadza na to, co nadprzyrodzone, a rzeczywistość nadprzyrodzona pomaga zrozumieć to, co naturalne²⁵.

²³ R u s e c k i. *Argumentacja w teologii fundamentalnej* s. 109.

²⁴ M. R u s e c k i. *Modele uzasadnień wiarygodności chrześcijaństwa*. W: *Chrześcijaństwo jutra. Materiały II Międzynarodowego Kongresu Teologii Fundamentalnej (Lublin, 18-21 września 2001)*. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, Z. Krzyszowski, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin 2001 s. 369; R u s e c k i, M a s t e j. *Metodologia teologii fundamentalnej* s. 104-105.

²⁵ R u s e c k i. *Argumentacja w teologii fundamentalnej* s. 109-110; t e n ż e. *Wiarygod-*

Dlatego dawne tezy, które były lansowane w apologetyce, iż dyscyplina ta w sposób czysto racjonalny (naturalny) wykazuje nadprzyrodzony charakter chrześcijaństwa czy Boskie posłannictwo Jezusa Chrystusa, nie liczyły się ze złożoną naturą badanego przedmiotu. W sposób naturalny nie można dojść do tego, co nadnaturalne, Boskie. Poprawna metodologicznie zasada brzmi: przedmiot wyznacza sposób jego poznania i metody badawcze, a nie odwrotnie. To sam przedmiot decyduje o tym, jakie sposoby epistemiczne mamy podejmować, żeby go właściwie poznać. Jeśli zatem Objawienie ma strukturę złożoną z elementów Boskich – nadprzyrodzonych oraz historycznych – naturalnych, to i metoda poznania musi być złożona, a więc powinna zawierać w swej strukturze poznanie naturalne (to, co historyczne, winno być poznawane za pomocą metod historycznych, np. historyczne istnienie Jezusa) oraz nadprzyrodzone (to, co nadprzyrodzone, może być poznane za pomocą metod teologicznych). Argumentacja teologicznofundamentalna musi zatem odwoływać się do poznania racjonalnego oraz wiary. Teologia fundamentalna ma łączyć poznanie naturalne z poznaniem przez wiarę; w tym tkwi jej specyfika epistemiczna i metodologiczna²⁶.

Ogólnie rzecz ujmując, argumentacja teologicznofundamentalna musi być dostosowana do natury uzasadnianego przedmiotu, a ten ma charakter złożony (Bosko-ludzki, nadprzyrodzono-historyczny). Wszystkie argumenty stosowane w teologii fundamentalnej winny być odnoszone do Osoby Jezusa Chrystusa, Jego słów i czynów, a szczególnie Jego zmartwychwstania, gdyż dzięki temu uzyskują większą siłę motywacyjną²⁷. Argumenty na uzasadnienie wiarygodności Boskiego posłannictwa Jezusa Chrystusa i nadprzyrodzonego charakteru chrześcijaństwa powinny być traktowane łącznie, gdyż się suponują, uzupełniają, dopełniają i wzmacniają, a tym samym dają większą pewność wiarygodności Objawienia.

Chcąc mówić o uzasadnieniu wiarygodności chrześcijaństwa jako religii nadprzyrodzonej, trzeba uwzględnić uprzednie uzasadnienie Boskiej misji Chrystusa jako Boskiego Legata. Bez tego trudno byłoby mówić o nadprzyrodzonym charakterze chrześcijaństwa. Gdy uzasadnia się wiarygodność Objawienia Bożego zrealizowanego w Jezusie Chrystusie, nie sposób nie mówić o Jego dziełach objawieniowo-zbawczych, do których należy założenie Koś-

ność posłannictwa Jezusa Chrystusa. W: Jezus Chrystus jedyny i uniwersalny Zbawiciel. Red. Z. Morawiec. Kraków 2001 s. 26; t e n ż e. Argumentacja prakseologiczna w teologii fundamentalnej s. 111-139; t e n ż e. Prakseologiczny argument. LTF s. 950-953.

²⁶ R u s e c k i. *Ewolucja argumentacji w teologii fundamentalnej s. 45.*

²⁷ T e n ż e. *Argumentacja w teologii fundamentalnej s. 109-110.*

ciola i powstanie chrześcijaństwa. Stąd wszelkie próby oddzielania chrześcijaństwa i Kościoła od Chrystusa (*Chrystus – tak, Kościół – nie*) są absolutnie fałszywe. Na tej podstawie mówienie o wiarygodności Objawienia Chrystusowego czy chrześcijaństwa jest niemal równoważne, choć ściśle ujmując to drugie sformułowanie jest nieco szersze, gdyż uwzględnia dziejowość religii założonej przez Jezusa Chrystusa²⁸.

W wyniku argumentacji teologicznofundamentalnej otrzymuje się pewność moralną, która wyklucza rozumne wątpliwości i stanowi bezpieczną gwarancję rozumnego wyboru i przyjęcia objawionej prawdy Bożej²⁹. Ostatecznie wiara powstaje pod wpływem Bożej łaski. Natomiast argumentacja teologicznofundamentalna zmierza do ustalenia krytycznych podstaw wiary. We współczesnej teologii mówi się nie o dowodzeniu, lecz uzasadnianiu wiarygodności Objawienia i wywodzącego się zeń chrześcijaństwa. To wyrażenie jest mniej ostre niż termin „dowodzenie”. Powyższe wyrażenie jest używane w teologii fundamentalnej nie jako równoważnik dowodzenia, ale w znaczeniu słabszym jako podawanie serii argumentów, racji, motywów, które prowadzą do wiarygodności, wysokiego jej uprawdopodobnienia³⁰. Argumentacja teologicznofundamentalna nie ma charakteru dowodu, ale jest czymś więcej aniżeli perswazja; także suma wszystkich argumentów teologicznofundamentalnych nie przerodzi się w oczywistość wniosku. Różnorodne argumenty wzajemnie się dopełniają i uzupełniają.

2. *Reinterpretacja argumentacji tradycyjnej*

Argumenty budowane w ramach chrystologii fundamentalnej dopiero wtedy spełniają swoje zadanie (uzasadniania wiarygodności), gdy równocześnie wyrażają to, co nadprzyrodzone, i to, co naturalne. Na przykład obecnie zwraca się uwagę, że wyłącznie racjonalne i historyczne ujęcie argumentu z proroctw jest niewystarczające. Autorzy postulują, by proroctwu przywrócić sens religijny. W proroctwie bowiem chodzi nie tyle o przepowiadanie przyszłości, ile o teologiczne (historiozbawcze) spojrzenie na dzieje przeszłe, teraźniejsze i przyszłe w świetle Objawienia Bożego. Przyszłość dotyczy nie tyle samych faktów historycznych, ile ich zbawczego sensu. Dlatego też wypełnienie proroctw to przede wszystkim zrealizowanie się ich w misterium

²⁸ T e n ż e. *Ewolucja argumentacji w teologii fundamentalnej* s. 43-46.

²⁹ T e n ż e. *Wiarygodność chrześcijaństwa* s. 112.

³⁰ Tamże s. 99-112.

Osoby Jezusa Chrystusa, a nie tylko wypełnienie się szczegółowych przepowiedni Starego Testamentu w Nowym Testamencie³¹.

Na argument biblijny trzeba więc patrzeć zgodnie z Bożym planem Objawienia i zbawienia, dlatego teologia fundamentalna argument ten buduje z danych Objawienia, prorockich zapowiedzi o Mesjaszu oraz ich wypełnienia się w Jezusie Chrystusie; na tej podstawie wnioskujemy o mesjańskim posłannictwie Jezusa. Oczywiście prorocstwo, jako słowo obietnicy Bożej, należy do Objawienia. W istocie rzeczy chodzi o jedność zbawczego planu Bożego i jego realizacji, która ujawniła się również w prorocत्वach. Prorocy uczestniczyli w transmisji słowa Bożego, Bożych zamiarów wobec narodu wybranego i całej ludzkości. W tym sensie słowo prorockie jest formą Objawienia starotestamentalnego, a zrealizowane obietnice Boże w Chrystusie i Kościele świadczą o wiarygodności Objawienia. Proroctwa nie można ograniczać jedynie do argumentu z werbalnego wypełnienia zapowiedzi, ale należy je prezentować w szerokiej perspektywie historiozbawczej, w której obecna jest funkcja motywacyjna³².

To samo trzeba powiedzieć o cudach Jezusa, które świadczą o Jego Boskim posłannictwie, a zarazem należą do dzieł Bożych i są formą objawiania się Boga w Jezusie Chrystusie. Współcześnie cud ujmuje się jako znak i symbol Objawienia. Cud jako znak stanowi środek komunikacji międzyosobowej, poprzez który twórca cudu-znaku, czyli Bóg, przekazuje jego odbiorcy (człowiekowi) jakiś komunikat celem nawiązania z nim kontaktu. Właściwe odczytanie sensu wydarzenia niezwykłego może się dokonać jedynie w świetle Bożego Objawienia. Cud jest znakiem „Kogoś” dla kogoś i znakiem „czegoś”, pełni funkcję komunikatywną i informacyjną oraz uwierzytelniającą. Bóg nie tylko jest sprawcą cudu, ale jest w nim obecny, działa tu i teraz dla zbawienia człowieka³³.

Wydarzeniem kluczowym dla genezy i trwania chrześcijaństwa jest zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa. Z rangi rezurekcji dla wiarygodności Boskiego posłannictwa i nadprzyrodzonego charakteru chrześcijaństwa apologetyka i teologia fundamentalna zawsze zdawała sobie sprawę. Współcześnie jednak rezurekcję Jezusa rozumie się inaczej niż w przeszłości. Podkreśla się, że nie było ono tylko reanimacją somatyczną, ale uwielbieniem Jezusa Chrystusa,

³¹ H. F r i e s. *Fundamentaltheologie*. Graz–Wien–Köln 1985 s. 254-272; R. F i s i c h e l l a. *La profezia come segno di credibilità della rivelazione*. W: *Gesù Rivelatore. Teologia Fondamentale*. Red. R. Fisichella. Casale Monferrato 1988 s. 208-226.

³² I. S. L e d w o Ń. *Skryptyurystyczny argument*. LTF s. 1102-1106.

³³ R u s e c k i. *Cud w chrześcijaństwie* s. 363-371.

przejściem do rzeczywistości nadprzyrodzonej, eschatycznej. Zamanifestowała się ona w znakach chrystofanii i pustego grobu³⁴. Ma nie tylko wymiar apologetyczny, ale jest wydarzeniem objawieniowym i zbawczym. Dlatego zmartwychwstania Jezusa nie można rozpatrywać tylko w kategoriach „dowodu” Bóstwa i mesjańskiego posłannictwa Jezusa, choć i taki argument stanowi, ale w kategoriach historiozbawczych. Rezurekcja Chrystusa to nie tylko Jego zwycięstwo nad śmiercią i wielki znak Jego Bóstwa, ale to także pełnia Objawienia oraz realizacja zbawienia. Chrystus w zmartwychwstaniu objawił się jako Pan Życia i Zwycięzca śmierci³⁵. Dzięki rezurekcji Bóg wprowadził pokój między niebem a ziemią i dał człowiekowi realne podstawy nadziei na życie wieczne. Uwielbiony Jezus, zasiadając po prawicy Bożej, otworzył człowiekowi bramę do domu Ojca, do wiecznego życia³⁶. Rezurekcja Jezusa ma zatem kolosalne znaczenie dla człowieka, chrześcijaństwa, całej ludzkości, a także dziejów świata. Zmartwychwstały Pan swoim zbawczym działaniem obejmuje nie tylko tych, którzy już w Niego uwierzyli, ale także tych, którzy poszukują prawdy, sensu życia, finalnego spełnienia. Zmartwychwstanie stanowi źródło wiary paschalnej oraz finalny akt eklezjogenezy – odtąd Kościół zaczął skutecznie i zbawczo działać w historii, a działanie jego będzie trwać aż do skończenia świata³⁷.

3. Nowe argumenty

W ramach prac badawczych prowadzonych przez Instytut Teologii Fundamentalnej KUL, pod kierunkiem ks. prof. Mariana Ruseckiego, powstało szereg nowych argumentów teologicznofundamentalnych. Do nich zaliczyć należy: agapetologiczny, martyrologiczny, sperancyjny, werytatywny, bonatywny, kaloniczny, ze świętości, prakseologiczny, kulturotwórczy, personalistyczny, aksjologiczny, komparatystyczny³⁸. W budowaniu nowych argu-

³⁴ M. R u s e c k i. *Chrystofanie paschalne*. LTF s. 198-203; t e n ż e. *Pusty grób*. LTF s. 987-990.

³⁵ E. K o p e ć. *Historiozbawczy charakter zmartwychwstania Chrystusa*. RTK 24:1977 z. 4 s. 107-118; M. R u s e c k i, J. M a s t e j. *Zmartwychwstanie*. LTF s. 1367-1368.

³⁶ E. K o p e ć. *Chrystofanie jako znaki zmartwychwstania Chrystusa*. RTK 25:1978 z. 2 s. 21-29; L. S c h e f f c z y k. *Zmartwychwstanie*. Warszawa 1984; T. D o l a. *Pojęcie zmartwychwstania Jezusa Chrystusa*. „Resovia Sacra” 6:1999 s. 15-26; W. B o r o w s k i. *Chrystologia rezurekcyjna Waltera Kaspera*. Sandomierz 2001; H. S e w e r y n i a k. *Świadectwo i sens. Teologia fundamentalna*. Płock 2001 s. 329-389.

³⁷ M. R u s e c k i. *Pan zmartwychwstał i żyje! Zarys teologii rezurekcyjnej*. Warszawa 2006 s. 209-260.

³⁸ Te argumenty zostały zebrane w *Leksykonie Teologii Fundamentalnej*.

mentów pomagają nam znaki czasu. Otóż poszczególne wydarzenia we współczesnym świecie, które mają dla człowieka znaczenie egzystencjalne, winny być zinterpretowane w świetle Objawienia Bożego. Ono przecież daje odpowiedź na podstawowe problemy ludzkiego życia. Ich rozwiązanie w świetle Objawienia Bożego uwiarygodnia chrześcijaństwo. Chrystus jest „wczoraj, dziś i na wieki”, a Jego Objawienie nadal trwa, gdyż żyje On w Kościele. Bóg działał nie tylko w przeszłości, ale działa także dziś. W związku z tym można powiedzieć, że podobnie jak Chrystus rozwiązywał problemy ludzi ówczesnego czasu, tak Jego nauka rozwiązuje problemy wszystkich czasów³⁹. Tytułem egzemplifikacji krótko scharakteryzuje się trzy argumenty: agapetologiczny, martyrologiczny i sperancyjny.

Współczesna chrystologia fundamentalna buduje a r g u m e n t a g a p e t o l o g i c z n y. Argument z miłości chrześcijańskiej bazuje na powszechnym przekonaniu ludzkości, że miłość stanowi najwyższą wartość oraz że źródłem wszelkiej miłości jest Bóg w Trójcy Świętej Jedyny, który jest osobową miłością. Agape jest naturą Boga i zasadą życia wewnątrztrynitarnego. W Jezusie Chrystusie miłość została objawiona w pełni i stała się zasadą życia chrześcijańskiego. H. U. von Balthasar słusznie twierdzi, że wiarygodna jest tylko miłość⁴⁰. Ona, realizując się w życiu wierzących w Chrystusa, czyni chrześcijaństwo wiarygodnym we współczesnym świecie⁴¹.

Sformułowanie a r g u m e n t u m a r t y r o l o g i c z n e g o jest związane z ujęciem wiarygodności jako właściwości świadectwa samego Boga lub jako cechy świadectwa człowieka, który to świadectwo Boże przekazuje. W tym pierwszym przypadku argument martyrologiczny odnosi się do transcendentnej świadomości Jezusa Chrystusa – Jezus jest Wiarygodnym Świadkiem Boga. W drugim przypadku analizie poddaje się świadectwo chrześcijańskie, które realizuje się w łączności z Chrystusem i dzięki Jego łasce. Znak martyrologiczny rozumieć można w dwojaki sposób: jako męczeństwo, czyli oddanie życia za wiarę lub bliźnich albo jako świadectwo życia. W pierwszym znaczeniu świadectwo jest jakby mocniejsze, bardziej widoczne,

³⁹ I. Korzeniowski, P. Rabczyński. *Znaki czasu*. LTF s. 1378-1381; P. Rabczyński. *Znaki czasów według Marie-Dominique Chenu*. Olsztyn 2007.

⁴⁰ *Wiarygodna jest tylko miłość*. Tł. E. Piotrowski. Kraków 1997.

⁴¹ R. Fischella. *Hans Urs von Balthasar. Amore e credibilità cristiana*. Roma 1981; B. Mondin. *La Trinità mistero d'amore. Trattato di teologia trinitaria*. Bologna 1993; M. Rusecki. *Miłość jako motyw wiarygodności chrześcijaństwa*. W: *Miłość w postawie ludzkiej* (Homo medians t. 8). Red. W. Słomka. Lublin 1993 s. 229-247; K. Kucha. *Miłość za miłość. Wiarygodność chrześcijaństwa według Battisty Mondina*. Lublin 2000; t e n ż e. *Agapetologiczny argument*. LTF s. 31-35.

w drugim mniej wyraźne i potrzeba więcej czasu, aby je dostrzec i rozpoznać. Wzorem dla chrześcijanina jest świadectwo Chrystusa, który głoszoną prawdę potwierdził życiem oraz męczeńską śmiercią. Źródłem chrześcijańskiego świadectwa jest sam Bóg – w Nim chrześcijańskie świadectwo ma swój początek, trwanie oraz ostateczne wypełnienie⁴².

Uzasadnianie wiarygodności Boskiego posłannictwa Jezusa dokonuje się także na płaszczyźnie *argumentu sperancyjnego*. Ten argument uwypukla znaczenie nadziei chrześcijańskiej, która pomaga w przezwyciężeniu rozpacz i zwątpienia, a także nadaje życiu ostateczny sens. Nadzieja chrześcijańska ma doniosłe znaczenie w sensie antropologicznym, społecznym, historycznym, dziejowym i religijnym, gdyż pozwala wyzwalać się z poczucia beznadziejności i braku wizji przyszłości, której nie da się sensownie zamknąć w immanencji świata. Nadzieja, obok wiary i miłości, zawsze w teologii była zaliczana do cnót teologicznych, najbardziej elementarnych i fundamentalnych zarazem. Chrześcijaństwo jest religią nadziei, a jej sperancyjne przeświadczenie zasadza się na wszechmocy Boga, która najpełniej objawiła się w rezurekcji Jezusa Chrystusa⁴³. Wydarzenie zmartwychwstania stało się ostateczną podstawą nadziei i sensu ludzkiego istnienia. Kerygmat wielkanocny oznajmia, że Jezus Chrystus zmartwychwstał jako pierwszy z ludzi i śmierć nie jest już kresem życia ludzkiego⁴⁴.

*

W świetle dotychczasowych rozważań rodzą się jeszcze pewne pytania: Czy argumentacja, jaką dysponuje teologia fundamentalna, jest kompletna i nie potrzebuje żadnych uzupełnień? Czy wydożyła już wszystkie argumenty tkwiące w Piśmie Świętym i Tradycji? Odpowiedź jest negatywna. Częściowo

⁴² R u s e c k i. *Argumentacja prakseologiczna w teologii fundamentalnej* s. 111-140; H. U. von B a l t h a s a r. *Świadectwo i wiarygodność*. „Communio” 9:1989 z. 6 s. 107-114; G. D z i e w u l s k i. *Martyrologiczny argument*. LTF s. 774-779; t e n ż e. *Świadectwo chrześcijańskie*. LTF s. 1189-1191; J. M a s t e j. *Świadectwo chrześcijańskie jako motyw wiary*. RT 48-49:2001-2002 z. 9 s. 69-88.

⁴³ J. M a s t e j. *Chrześcijaństwo religią nadziei*. W: *Być chrześcijaninem*. Red. M. Ru-secki. Lublin 2006 s. 744-755.

⁴⁴ J. M o l t m a n n. *Theologie der Hoffnung*. Tübingen 1964; M. R u s e c k i. *Teologia nadziei według Jürgena Moltmanna*. W: *Nadzieja w postawie ludzkiej* (Homo meditans t. 7). Red. W. Słomka. Lublin 1992 s. 41-67; M. R u s e c k i. *Sperancyjny argument*. LTF s. 1126-1132; J. M o l t m a n n. *Bóg nadziei*. Tł. K. Góźdz. Lublin 2006.

może to być zrozumiałe o tyle, że na niektóre argumenty zwraca się uwagę pod wpływem ducha czasu i mentalności epoki; zwykle współczesność stawia określone pytania i zapotrzebowania, na które szuka się następnie odpowiedzi w świetle danych Objawienia⁴⁵. W związku z tym z Objawienia mogą być ciągle wydobywane nowe przesłanki świadczące o jego wiarygodności lub też argumentacja tradycyjna, dotąd stosowana, może uzyskiwać nowe naświetlenie. Już z tego należy wnioskować, że argumentacja teologicznofundamentalna nie jest kompletna i nie obejmuje jeszcze wszystkich możliwych argumentów. Łączy się to zresztą i z dynamicznym rozwojem tej dyscypliny.

Proces uzasadniania polega na poszukiwaniu czy konstruowaniu argumentów, racji, które ostatecznie uwierzytelnią, czyli uwiarygodnią nadprzyrodzony charakter chrześcijaństwa. Ponieważ wszystkie argumenty odwołują się do rzeczywistości Objawienia oraz wiary aspektowo, żaden więc z nich nie wystarczy, aby wyczerpująco uzasadnić wiarygodność chrześcijaństwa. Potrzeba zatem wielu argumentów. Dzięki tej wielości uzasadnienie wiary staje się bardziej wszechstronne.

BIBLIOGRAFIA

- B a l t h a s a r H. U. von: Świadectwo i wiarygodność. „Communio” 9:1989 z. 6 s. 107-114.
- B a l t h a s a r H. U. von: Wiarygodna jest tylko miłość. Tł. E. Piotrowski. Kraków: Wydawnictwo WAM 1997.
- B o r o w s k i W.: Chrystologia rezurekcyjna Waltera Kaspera. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz 2001.
- C h a n t r a i n e G.: Chrystus wczoraj i dziś. W: Tajemnica Trójcy Świętej („Kolekcja Communio” t. 13). Red. L. Balter i in. Poznań 2000 s. 165-186.
- C o m t e A.: Metoda pozytywna w szesnastu rozdziałach. Tł. W. Wojciechowska. Warszawa: PWN 1961.
- C u d a J.: Teologiczna i duszpasterska motywacja potrzeby polskiego przekładu dzieła H. Waldenfelsa „O Bogu, Jezusie Chrystusie i Kościele dzisiaj” (Katowice 1992). „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 25-26:1992-1993 s. 393-396.
- D o l a T.: Personalistyczna koncepcja teologii fundamentalnej ks. Mariana Ruseckiego. W: *Scio Cui credidi*. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Mariana Ruseckiego w 65. rocznicę urodzin. Red. I. S. Ledwoń, K. Kaucha, Z. Krzyszowski, J. Mastej, A. Pietrzak. Lublin: Wydawnictwo KUL 2007 s. 59-67.
- D o l a T.: Pojęcie zmartwychwstania Jezusa Chrystusa. „Resovia Sacra” 6:1999 s. 15-26.
- D z i e w u l s k i G.: Martyrologiczny argument. W: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin-Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 774-779.

⁴⁵ K o r z e n i o w s k i, R a b c z y ń s k i. *Znaki czasu* s. 1378-1381.

- D z i e w u l s k i G.: Świadection chrześcijańskie. W: Leksykon Teologii Fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 1189-1191.
- F i s i c h e l l a R.: Hans Urs von Balthasar. Amore e credibilità cristiana. Roma 1981.
- F i s i c h e l l a R.: La profezia come segno di credibilità della rivelazione. W: Gesù Rivela-tore. Teologia Fondamentale. Red. R. Fisichella. Casale Monferrato 1988 s. 208-226.
- F r i e s H.: Fundamentaltheologie. Graz–Wien–Köln 1985.
- J a n P a w e ł II. Encyklika *Fides et ratio*. Watykan 1998.
- J a n P a w e ł II. List do uczestników II Międzynarodowego Kongresu Teologii Fundamen-talnej. W: Leksykon Teologii Fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 11-13.
- K a u c h a K.: Agapetologiczny argument. W: Leksykon Teologii Fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 31-35.
- K a u c h a K.: *Fides et ratio*. W: Leksykon Teologii Fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 399-404.
- K a u c h a K.: Miłość za miłość. Wiarygodność chrześcijaństwa według Battisty Mondina. Lublin: Redakcja Wydawnictw 2000.
- K a u c h a K.: Wiarygodność Kościoła w kontekście wyzwań współczesności europejskiej w świetle nauczania Jana Pawła II. Lublin: Wydawnictwo KUL 2008.
- K o p e ć E.: Chrystofanie jako znaki zmartwychwstania Chrystusa. RTK 25:1978 z. 2 s. 21-29.
- K o p e ć E.: Historiozbawczy charakter zmartwychwstania Chrystusa. RTK 24:1977 z. 4 s. 107-118.
- K o p e ć E.: Teologia fundamentalna. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1976.
- K o r z e n i o w s k i I., R a b c z y ń s k i P.: Znaki czasu. W: Leksykon Teologii Fun-damentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków: Wy-dawnictwo „M” 2002 s. 1378-1381.
- L e d w o ń I. S.: Apologetyka. W: Leksykon Teologii Fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 75-85.
- L e d w o ń I. S.: Od apologetyki do teologii fundamentalnej w twórczości naukowej René Latourelle’a. RT 41:1994 z. 2 s. 49-67.
- L e d w o ń I. S.: Skrypturystyczny argument. W: Leksykon Teologii Fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 1102-1106.
- L u b a c H. de: Medytacje o Kościele. Tł. I. Białkowska-Cichoń. Kraków: Wydawnictwo WAM 1997.
- M a j e w s k i J.: Dwa tradycjonalizmy a Kościół. „Więź” 69:1998 s. 68-83.
- M a s t e j J.: Chrześcijaństwo religią nadziei. W: Być chrześcijaninem. Red. M. Rusecki. Lublin: Wydawnictwo KUL 2006 s. 744-755.
- M a s t e j J.: Paschalna wiarygodność Objawienia chrześcijańskiego w myśli teologicznej Księdza Profesora Mariana Ruseckiego. W: *Scio Cui credidi*. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Mariana Ruseckiego w 65. rocznicę urodzin. Red. I. S. Ledwoń, K. Kau-cha, Z. Krzyszowski, J. Mastej, A. Pietrzak. Lublin: Wydawnictwo KUL 2007 s. 83-98.
- M a s t e j J.: Świadection chrześcijańskie jako motyw wiary. RT 48-49:2001-2002 z. 9 s. 69-88.
- M o l t m a n n J.: Bóg nadziei. Tł. K. Gózdź. Lublin: Wydawnictwo „Gaudium” 2006.
- M o l t m a n n J.: Theologie der Hoffnung. Tübingen 1964.
- M o n d i n B.: La Trinità mistero d’amore. Trattato di teologia trinitaria. Bologna 1993.
- N a g y S.: Apologetyka czy teologia fundamentalna. RTK 19:1972 z. 2 s. 111-130.

- N a p i ó r k o w s k i A. A.: *Homo ecclesiasticus*. Szkice z antropologii eklezjologicznej. Kraków: Wydawnictwo UNUM 2007.
- N a p i ó r k o w s k i A. A.: Jezus Chrystus objawiony i objawiający. Chrystologia fundamentalna. Kraków: Wydawnictwo WAM 2008.
- P o n i a t o w s k i Z.: Religia a nauka. Warszawa: Książka i Wiedza 1963.
- P o t t m e y e r H. J.: Teologia fundamentalna wobec nowego wyzwania. Zewnętrzne i wewnętrzne uzasadnienie wiarygodności chrześcijaństwa. „Analecta Cracoviensia” 21-22:1989-1990 s. 285-293.
- R a b c z y ń s k i P.: Znaki czasów według Marie-Dominique Chenu. Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne 2007.
- R u s e c k i M., M a s t e j J.: Metodologia teologii fundamentalnej. *Demonstratio Christiana*. „Studia Nauk Teologicznych PAN” 2:2007 s. 97-115.
- R u s e c k i M., M a s t e j J.: Zmartwychwstanie. W: Leksykon Teologii Fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 1367-1375.
- R u s e c k i M.: Agnostycyzm. W: Leksykon Teologii Fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 35-38.
- R u s e c k i M.: Argumentacja prakseologiczna w teologii fundamentalnej. RTK 34:1987 z. 2 s. 111-139.
- R u s e c k i M.: Argumentacja w teologii. W: Leksykon Teologii Fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 109-110.
- R u s e c k i M.: Chrystofanie paschalne. W: Leksykon Teologii Fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 198-203.
- R u s e c k i M.: Cud w chrześcijaństwie. Lublin: TN KUL 1996.
- R u s e c k i M.: Czy Kościół w Polsce jest wiarygodny? W: Wiarygodność Kościoła wobec przemian w Polsce. *Quo vadis Ecclesia Polonorum?* Red. M. Rusecki. Pelplin–Lublin: „Bernardinum” 1994 s. 143-156.
- R u s e c k i M.: Ewolucja argumentacji w teologii fundamentalnej. RTK 41:1994 z. 2 s. 37-48.
- R u s e c k i M.: Ewolucja funkcji motywacyjnej cudu w genezie aktu wiary. RTK 33:1986 z. 2 s. 95-120.
- R u s e c k i M.: Fideizm. W: Leksykon Teologii Fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 397-399.
- R u s e c k i M.: Kryteria historyczności cudów Jezusa. RT 55:2007 z. 6 s. 317-334.
- R u s e c k i M.: Miłość jako motyw wiarygodności chrześcijaństwa. W: Miłość w postawie ludzkiej (*Homo medians* t. 8). Red. W. Słomka. Lublin: TN KUL 1993 s. 229-247.
- R u s e c k i M.: Modele uzasadnień wiarygodności chrześcijaństwa. W: Chrześcijaństwo jutra. Materiały II Międzynarodowego Kongresu Teologii Fundamentalnej (Lublin, 18-21 września 2001). Red. M. Rusecki, K. Kaucha, Z. Krzyszowski, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin: TN KUL 2001 s. 355-402.
- R u s e c k i M.: Pan zmartwychwstał i żyje! Zarys teologii rezurekcyjnej. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 2006.
- R u s e c k i M.: Prakseologiczny argument. W: Leksykon Teologii Fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 950-953.
- R u s e c k i M.: Pusty grób. W: Leksykon Teologii Fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 987-990.

- R u s e c k i M.: Spercancyjny argument. W: Leksykon Teologii Fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 1126-1132.
- R u s e c k i M.: Struktura naukowa teologii fundamentalnej. STV 22:1984 nr 1 s. 35-69.
- R u s e c k i M.: Teologia nadziei według Jürgena Moltmanna. W: Nadzieja w postawie ludzkiej (Homo meditans t. 7). Red. W. Słomka. Lublin: TN KUL 1992 s. 41-67.
- R u s e c k i M.: Tradycjonalizm. W: Leksykon Teologii Fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 1271-1274.
- R u s e c k i M.: Wiarygodność chrześcijaństwa. T. 1: Z teorii teologii fundamentalnej. Lublin: TN KUL 1994.
- R u s e c k i M.: Wiarygodność Kościoła w Polsce jako rzeczywistości personalistycznej i dynamicznej. „Studia Warmińskie” 30:1993 s. 377-390.
- R u s e c k i M.: Wiarygodność posłannictwa Jezusa Chrystusa. W: Jezus Chrystus jedyny i uniwersalny Zbawiciel. Red. Z. Morawiec. Kraków: Wydawnictwo Księży Sercanów 2001 s. 19-35.
- R u s e c k i M.: Wiarygodność. W: Leksykon Teologii Fundamentalnej. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 1328-1334.
- R u s e c k i M.: Zadania apologetyki wobec teologii. CT 45:1975 f. 3 s. 5-17.
- S c h e f f c z y k L.: Zmartwychwstanie. Tł. P. Pachciarek. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1984.
- S e w e r y n i a k H.: Antropologia i teologia fundamentalna. Studium antropologii teologiczno-fundamentalnej Wolfharta Pannenberg. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 1993.
- S e w e r y n i a k H.: Świadectwo i sens. Teologia fundamentalna. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2001.
- W a l d e n f e l s H.: O Bogu, Jezusie Chrystusie i Kościele – dzisiaj. Teologia fundamentalna w kontekście czasów obecnych. Tł. A. Paciorek. Katowice: Księgarnia św. Jacka 1993.

JUSTIFYING IN FUNDAMENTAL THEOLOGY

S u m m a r y

Fundamental Theology is scientific discipline which *ex professo* treats about justifying the credibility of Christianity. This discipline is about the foundations of faith and justifies credibility of Divine Revelation which has been fulfilled in Jesus Christ and lasts in the Church. Fundamental Theology would like to make Christian faith reasonable as it should be because a man is reasonable and free person full of dignity. Contemporary Fundamental Theology not only makes the traditional argumentation reacher but also tries to find new arguments for the credibility of Christianity.

This article contents following issues: 1. justifying the credibility of Christianity as the aim of Fundamental Theology; 2. some projects rejecting the necessity of justifying the credibility of Christianity; 3. traditional arguments for the credibility of the Revelation fulfilled in Jesus Christ; 4. justifying in modern Fundamental Theology.

The process of justifying in Fundamental Theology means searching or making arguments, reasons, for supernatural character of Christianity. Because every argument shows the Revelation and faith only partially, so each of them cannot fulfill the whole task. Fundamental Theology needs many arguments. Presenting lots of them Fundamental Theology is able to justify Christian faith more fully.

Translated by Rev. Krzysztof Kaucha

Słowa kluczowe: Jezus Chrystus, Objawienie Boże, chrześcijaństwo, wiara, wiarygodność, uzasadnianie, argumentacja teologicznofundamentalna.

Key words: Jesus Christ, Divine Revelation, Christianity, Faith, Credibility, Justification, Arguments in Fundamental Theology.